

HARİCİYE KORİDORLARINDA SİNEMA

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Sinemanın Politik Gücü

Ali Özuyar (1971, Bergama) 1996'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin "Tarih" bölümünden mezun oldu. Siyah-Beyaz gazetesinde film eleştirmenliğiyle başlayan yazı hayatını *Antrakt*, *Sinema*, *Pencere*, *Popüler Tarih*, *Toplumsal Tarih*, *Sinematürk*, *Cinemascope*, *CineBelge* ve *Atlas Tarih* dergilerinde sürdürdü. 2011 yılında Mahur Özmen ile birlikte *Adalet Oyunu* adlı ilk sinema filmini çekti.

Sinemanın Osmanlıca Serüveni (Öteki Yayınevi, Ankara, 1996), *Bâbü'lîde Sinema* (İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2004), *Devlet-i Aliyye'de Sinema* (De Ki Yayınları, Ankara, 2007), *Knockaloe ve Meçhul Türkler* (İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008), *Faşizmin Etkisinde Türkiye'de Sinema (1939-1945)* (Doruk Yayınları, İstanbul, 2011), *Türk Sinema Tarihinden Fragmanlar* (Phoneix Yayınları, Ankara, 2013) ve *Sessiz Dönem Türk Sinema Antolojisi (1895-1928)* (Küre Yayınları, İstanbul, 2015) adlı kitapları yayımlandı.

*Ali Özuyar'ın
YKY'deki kitapları:*

Sessiz Dönem Türk Sinema Tarihi (1895-1922) (2017)

Hariciye Koridorlarında Sinema:
Erken Cumhuriyet Döneminde Sinemanın Politik Gücü (2019)

ALİ ÖZUYAR

HARİCİYE KORİDORLARINDA SİNEMA

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Sinemanın Politik Gücü

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5341
Sanat - 251

Hariciye Koridorlarında Sinema
Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Sinemanın Politik Gücü
Ali Özuyar

Kitap editörü: Devrim Çakır
Düzeltili: Korkut Tankuter

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Tel: (0212) 281 64 48
Sertifika No: 12168

1. baskı: İstanbul, Nisan 2019
ISBN 978-975-08-4462-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2018
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 9

Giriş • 11

Kısaltmalar • 17

1. Bölüm: Türk-Sovyet İlişkilerinde Sinema

Türk-Sovyet İlişkilerinin Başlaması • 21

İkili İlişkilerde Sinemanın Rolü • 27

Film Mübadelesi ve Türkiye’de Gösterilen Sovyet Filmleri • 34

Film Yapımında İşbirliği • 62

Moskova Uluslararası Film Festivali’ne Davet • 78

Sovyetlerin Hediye Ettiği Sesli Sinema Makinesi • 80

İki Ülke İlişkilerinde Sorun Yaratan Filmler • 82

Sovyet Sinema Endüstrisinde Çalışan Türk Sanatçılar • 89

2. Bölüm: Türk-Amerikan İlişkilerinde Sinema

Türk-Amerikan İlişkilerinin Başlama Süreci • 107

Korsan Film Gösterimleri ve Hakk-ı Telif Kanunu • 112

Ermeni Lobisinin Sinema Faaliyetleri ve İlişkilerin Başlaması • 119

Amerikalıların Türkiye’yi Filme Alma Talepleri ve Kaçan Fırsatlar • 129

Diplomatik İlişkilerde M. Münir Erteğün Dönemi • 138

Türk-Amerikan Dostluğu Cemiyeti • 151

3. Bölüm: Türk-Alman İlişkilerinde Sinema

Türk-Alman İlişkilerinin Başlaması • 157

Diplomatik İlişkilerde Sorun Yaratan Filmler • 159

“Boğaziçi Şarkısı” • 171

4. Bölüm: Türk-Bulgar İlişkilerinde Sinema

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk-Bulgar İlişkileri • 179

Diplomatik İlişkilerde Sorun Yaratan Bir Film • 185

5. Bölüm: Türk-Yugoslav İlişkilerinde Sinema

Türk-Yugoslav İlişkilerinin Başlaması • 193

Türk Dışişlerini Harekete Geçiren Bir Film: “Balkan Muharebesi” • 196

Kaynakça • 199

Ayşe Gülin'e...

ÖNSÖZ

Bu kitabın ortaya çıkışı, doğrudan olmasa da sinemanın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar olan serüvenini araştırmak için yaptığım çalışmalara dayanıyor. Söz konusu dönem hakkında Osmanlı, Cumhuriyet, Cumhurbaşkanlığı, Türk Kızılayı ve Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü arşivlerinde belge araştırmaları yaparken sinemanın Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'nin dış ilişkilerindeki rolüne dair kimi belgelere rastlıyordum. Bir belgede Charlie Chaplin'in "Şarlo Asker" (*Charlot Soldat / Shoulder Arms*) adlı filminin Alman hükümetince, bir başka belgede de "Kızıl İhtilal" (*La Farandole de la mort / La Revolution Rouge*) adlı bir Fransız filminin Sovyet yönetimince Türkiye'de gösterilmelerinin yasaklanması isteniliyordu. Bu son derece ilgi çekici belgeleri ileride belki çalışma konusu yaparım diye ayrı bir klasörde toplamaya başlamıştım. Bu uğraş yıllarca sürdü ve bahsi geçen arşivlerden konuyla ilgili birçok dosya çıktı. Biriktirme uğraşı devam ederken bir yandan belgelerdeki bilgileri genişletmek ve olayların Türk basınına nasıl yansıdığını tespit etmek için basın taraması yapıyordum. İlginç ve keyifli bir süreçti bu. Çoğu zaman arşiv kayıtlarındaki olayların basına yansımadığını, yansıyan kimi olayların da arşiv kayıtlarında olmadığını görüyordum. Örneğin kitapta ayrıntılı bir şekilde anlattığım ve Türkiye'de Sansür Yönetmeliği'nin çıkarılmasına yol açan "Cehennem Melekleri" (*Hell's Angels*) filmi hakkındaki tüm bilgiler sadece basında yer alıyordu. Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerde ciddi bir diplomatik krize yol açan bu filmle alakalı birçok yazışma yapılmış olmasına rağmen Cumhuriyet Arşivi'nde konuyla ilgili tek bir belgenin dahi olmaması ilginç ve bir o kadar da düşündürücüydü. Muhtemelen bu belgeler, kapıları araştırmacılara halen kapalı olan Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde yer alıyor ya da gerçekten yok. Resmi kurumlara ait kimi belgelerin sahaflarda ortaya çıktığı hesaba katıldığında bu ihtimal daha da güçleniyor.

Bu çalışmanın içeriğini ve hacmini belirleyen temel unsur adı geçen arşivlerdeki belgeler ve konuyla ilgili basında yer alan haberlerdi. Dolayısıyla sinemanın Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikası üzerindeki etkileri ya da bu ilişkilerdeki rolü SSCB, ABD, Almanya, Yugoslavya ve Bulgaristan'la sınırlı kaldı. Mevcut belgeler sinema özelinde sadece adları geçen bu devletleri kapsıyordu. Türkiye'nin diğer devletlerle olan diplomatik ilişkilerinde sinemaya özel bir atıf yapılmadığından, daha doğrusu arşivlerde şimdilik konuyla ilgili

belgeler bulunmadığından, bu devletler çalışmanın dışında bırakıldı. Bundan dolayı da söz konusu dönem “Türk-Sovyet”, “Türk-Amerikan”, “Türk-Alman”, “Türk-Yugoslav” ve “Türk-Bulgar” ilişkilerinde sinema başlıkları altında, beş bölüm halinde ele alındı. Sinemanın diplomatik ilişkiler çerçevesinde konumlandırılmasını sağlamak için Türkiye’nin adı geçen devletlerle kurduğu siyasi ilişkilere yer verildi. Ancak bu konu çalışmanın esasını oluşturmadığından olabildiğince sınırlı tutuldu. Zaman, dil ve bürokrasi kaynaklı sorunlardan dolayı, Türkiye’nin diplomatik ilişki kurduğu yabancı devlet arşivlerinden yararlanılamadı. Yabancı kaynak olarak sadece İngiliz Ulusal Arşivi’nde “FO-395/621” koduyla kayıtlı tek bir dosya kullanıldı; diğer kaynaklar, yukarıda adları geçen arşivlerden temin edildi.

Sinemanın 1923-1938 yılları arasında Türkiye’nin izlediği dış politika üzerindeki etkilerini ve sinemanın bu politikadan nasıl etkilendiğini resmi belgelerle anlatmayı amaçlayan bu kitabın ortaya çıkmasında değerli birçok dostumun yardımını gördüm. Kimi belge ve süreli yayınlara ulaşmamı sağlayan Barış Saydam ve Serkan Yazıcı’ya; İngilizce, Fransızca ve Osmanlıca çevirilerde yardımlarını esirgemeyen Nurten Aldemir ve Hüseyin Es’e; bu çalışma sırasında sabırla ve olgunluğuyla beni şaşırtan kızım Ayşe Gülin’e ve her daim destekçim olan eşime çok teşekkür ederim.

Ankara, Kasım 2017
Ali Özuyar

GİRİŞ

Türkiye'nin uluslararası alanda tam bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı, zorlu ve uzun geçen Lozan müzakerelerinin ardından imzalanan Lozan (Lausanne) Barış Antlaşmasıyla gerçekleşti. Bu antlaşmayla Türkiye için içte ve dışta yepyeni bir dönem başlıyordu. Yeni Türkiye'nin dünyada sözü geçen, saygın ve rekabetçi bir devlet haline gelebilmesi, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda yapılacak devrimlere ve uluslararası alanda izleyeceği dış politikaya bağlıydı.

Lozan Barış Antlaşmasıyla Türkiye'nin uluslararası alanda eşit ve tam bağımsız bir devlet olduğu kabul edilmişse de Osmanlı İmparatorluğu zamanında kapitülasyon rejimine alışmış olan Batılı devletler, Türkiye'yle eşitliğe ve bağımsızlığa dayanan esaslar içerisinde ilişki kurmakta güçlük çekiyorlardı.¹ Osmanlı'dan kalma bu zihniyet, yeni Türk devletinin mukavemetiyle değişecekse de biraz zaman alacaktı. Nitekim Batılı büyük devletler, Lozan'ın imza edilmesinin hemen ardından çeşitli bahanelerle Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmekten geri durmamışlar, Türkiye'nin direnci göstermesi üzerine de Lozan Antlaşması'nın onaylanması konusunu bir tehdit unsuru olarak kullanmışlardı. Ancak uzun bir bekleyişin ardından Lozan Antlaşması'nı onaylamışlar ve söz konusu antlaşma 6 Ağustos 1924 tarihinde yürürlüğe girmişti.² Buna rağmen eskinin kapitülasyon zihniyetini sürdürerek Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmeyi sürdürüyorlardı. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Ankara'nın başkent olmasına itiraz etmelerinin altında da bu zihniyet vardı. Bahsi geçen devletler İstanbul başkent olarak kaldığı takdirde Türkiye'ye "büyükelçi", Ankara'ya nakledildiği takdirde de "ortaelçi" göndereceklerini ilan etmişler, hatta bu konuyla ilgili olarak Reuters haber ajansı ile bir tebliğ yayımlamışlardı.³ TBMM, buna rağmen 13 Ekim 1923'te kabul ettiği bir kanunla Ankara'yı Türkiye'nin başkenti yapmış ve hükümet, bahsi geçen devletlere karşı aynı yöntemle mukabele edeceğini açıklamıştı. İlgili devletler bir müddet daha bu görüşlerinde ısrar etmişlerse de Türk hükümetinin kararlı tavrı karşısında bundan vazgeçmek zorunda kalmışlardı.

Bahsi geçen devletlerin aynı zihniyetle müdahale ettikleri bir diğer konu da Türkiye'deki yabancı okullardı. Bu okullarda okutulacak dersler ve bu

1 Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyasası*, TTK Yay., Ankara, 1995, s. 150-151.

2 Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2013, s. 64.

3 Bayur, *age*, s. 152.

derslerin öğretim şekli konusunda Lozan'da bir mutabakat sağlanmıştı. Lozan Antlaşması'nın imzalandığı gün İsmet İnönü ve ilgili devletlerin temsilcileri arasında mektuplar teati edilmişti. Bu mektuplarda, "Ecnebi müessesatı tedrisiye, diniye ve sairenin Türk kanunlarına ve mümasil Türk müessesatının tabi oldukları bilcümle kanun ve nizamlara tabi olacakları ve mektepler hakkında, Türk hükümetinin bunların tedrisatının ameli cihetten tanzimi keyfiyetini nazarı itibara alacağı" belirtiliyordu.⁴ Lozan'dan sonra kabul edilen Özel Okullar Talimatnamesi'nin altıncı maddesine göre, yabancı dilde öğretim yapan okullarda tarih ve coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak okutulması gerekiyordu. İngiltere, Fransa ve İtalya, Lozan mektuplarındaki "Türk hükümetinin bunların tedrisatının ameli cihetten tanzimi keyfiyetini nazarı itibara alacaktır" ifadesine dayanarak bu duruma itiraz ettiler ve Türk hükümetinin yabancı okulların öğretim işlerine karışamayacağını iddia ettiler. Ancak söz konusu mektuplarda, yabancı okulların Türkiye'nin "kanun ve nizamlarına tabi" olacakları hükmü ilgili devletlerce kabul edilmişti.⁵ Türk hükümetinin bahsi geçen devletlerin bu iddia ve müdahalelerine mukavemet etmesiyle ortaya çıkan yabancı okullar sorunu 1925-1926 yıllarına kadar devam etti. Ancak hükümet bu konuda geri adım atmadı, hatta bazı yabancı okulların faaliyetlerine son verdi.⁶ Netice itibarıyla, bahsi geçen devletler bu iddialarından vazgeçmek zorunda kaldılar.

Lozan'a taraf olan Avrupa devletlerinin Türkiye'nin iç işlerine karışmak için fırsat olarak gördükleri bir diğer husus da Boğazlar Komisyonu'nun bayrağı meselesiydi. Türkiye'nin hiçbir zaman tasdik etmediği Sevr (Sévrès) Antlaşması'nda, kurulması düşünülen Boğazlar Komisyonu'nun özel bir bayrağı olacağı belirtilmişti. Ancak Lozan'da bu konuyla ilgili bir hüküm konulmamıştı. İmzacı devletler, Lozan Antlaşması'nın onaylanmasından sonra kurulan Boğazlar Komisyonu'nun ayrı bir bayrağa sahip olmasını ve bu bayrağın komisyona ait binalarda ve deniz araçlarında kullanılmasını istiyorlardı.⁷ Bu talep kabul edildiği takdirde devlet içinde devlet yetkilerine sahip bir teşkilat kurulmuş olacaktı. Türk hükümeti, bağımsızlık ve egemenlik anlayışıyla bağdaşmayan bu talebe haklı olarak karşı çıktı. Ancak 1925 yılı başlarında, Boğazlar Komisyonu Başkanı Vasıf Temel Paşa'nın tüm muhalefetine rağmen, Komisyon'un yabancı üyelerinin desteğiyle kuruma mahsus bir bayrak tespit edilerek toplantıların yapılacağı gün Tophane Kasrı'na asılmasına karar verildi. Yabancı üyelerin Türk hükümetinin itirazına rağmen taleplerinde ısrarcı olmaları üzerine Vasıf Paşa, tüm sorumluluğu üstlenerek

4 Age, s. 157.

5 Age, s. 158.

6 Gönlübol-Sar, age, s. 65.

7 Bayur, age, s. 161.

bayrağın asılmasına engel oldu. Yabancı üyeler bunun üzerine Vasıf Paşa'yı protesto ederek salonu terk ettiler.⁸ Ancak Vasıf Paşa'nın muhalefeti karşısında geri adım atarak bayrak konusundaki ısrarlarından vazgeçmek zorunda kaldılar. Mesele, bu suretle Türkiye'nin istediği şekilde halledilmiş oldu.

Üç örnekte de görüldüğü üzere Batılı büyük devletler, Lozan'dan sonra, eskinin alışkanlığını sürdürerek, yeni Türk devletinin iç işlerine karışmak için hukuki fırsatlar elde etmeye çalışıyorlardı. Ancak tüm bu müdahaleler, tam bağımsızlığı dış politikanın temel ve vazgeçilmez bir ilkesi olarak kabul eden Türk hükümetinin kararlı duruşuyla akim kalıyordu.

Lozan Barış Antlaşması, dört yıllık ağır ve kanlı bir savaşın sonucuydu. Dolayısıyla Türkiye'nin bu savaşa taraf olmuş devletlerle ilişkilerini kısa bir sürede düzene kavuşturup dostluğa dönüştürmesi pek mümkün değildi. Bunun başlıca sebeplerinden biri güvensizlik duygusuydu ve ilgili devletlerin Türkiye'nin iç işlerine karışmak için fırsat kollamaları bu duyguyu daha da güçlendiriyordu. İkincisi ise Lozan'da kesin çözüme ulaştırılmamış meselelerle diğer meselelerin çözülmesi sırasında yaşanan krizlerdi.⁹ Bunlar İngiltere'yle Musul, Yunanistan'la nüfus mübadelesi ve Fransa'yla Osmanlı borçlarıyla diğer meselelerden kaynaklanan ve uzun süren krizlerdi.

Türk dış politikası, 1923-1932 yılları arasında, Lozan Antlaşması'nın etkisi altında gelişti. Bu süreçte Türkiye'nin dış ilişkileri uluslararası ilişkilerin genel seyrinden çok Lozan'a taraf olan devletlerin Türkiye'ye karşı izledikleri dış politikaya göre tanzim edildi.¹⁰

Lozan'dan kalma meselelerin çözülmesinden sonra Türkiye'nin uluslararası alanda aktif bir dış politika izlemesinin yolu açıldı. Türkiye'nin, Mart 1928'de Londra'da düzenlenen Silahsızlanma Konferansı'nın hazırlık komisyonu çalışmalarına davet edilmesi, ülkenin uluslararası işbirliği ve kolektif barış çabalarına katılması konusunda önemli bir başlangıç oldu.¹¹ Türkiye daha sonra, Eylül 1928'de ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya'nın katılımıyla kurulan ve aynı yıl üye sayısı 46'ya ulaşan Briand-Kellogg Paketi'ne davet edildi. Taraflar bu pakt ile savaşı kanundışı ilan ettiklerini ve ulusal politikalarına alet etmeyeceklerini, ayrıca anlaşmazlıkların çözümünde daima barışçı vasıtaları kullanacaklarını taahhüt ediyorlardı.¹² İçte ve dışta barışın korunmasını ulusal dış politikanın vazgeçilmez ilkelerinden biri olarak kabul eden Türkiye, bu daveti kabul ederek Ocak 1929'da Briand-Kellogg Paketi'ne katıldı.

8 Abdurrahman Bozkurt, "Boğazlar Komisyonu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1924-1936)", *MHB*, Yıl 37, Sayı 1, Haziran 2017.

9 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul, 2012, s. 397.

10 Gönübol-Sar, *age*, s. 104.

11 Armaoğlu, *age*, s. 413.

12 *Age*, s. 279.

Türkiye, Silahsızlanma Konferansı'na ve Briand-Kellogg Paktı'na katılarak uluslararası işbirliğine fiilen iştirak etmiş oluyordu. Ancak ülkenin uluslararası işbirliğine katılımı konusundaki en önemli gelişme, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) üye olmasıydı. Bu, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası politikadaki ağırlığının artması anlamına geliyordu. 9 Şubat 1934'te, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın katılımıyla kurulan Balkan Antantı, bu durumun somut bir göstergesiydi. Türkiye, Bulgaristan ve İtalya'nın Balkanlar'daki revizyonist politikalarına tepki olarak doğan ve Balkan devletleri arasında siyasi işbirliğini hedefleyen bu savunma paktının kurulmasında öncü bir rol oynadı.¹³ Aynı şekilde İtalya'nın Habeşistan'ı işgaliyle Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan İtalyan tehlikesine karşı, Ortadoğu devletleriyle (İran, Irak ve Afganistan) Sadabad Paktı'nın kurulmasını sağladı (8 Temmuz 1937). Taraflar bu pakt ile aralarındaki dostça münasebeti sürdürmeyi, Milletler Cemiyeti ve Kellogg Paktı'na bağlı kalmayı, birbirlerinin içişlerine karışmamayı ve birbirlerine karşı herhangi bir saldırı hareketine girişmemeyi taahhüt ediyorlardı. Türkiye böylece Balkan Antantı ile batıda kurduğu güvenlik sistemini doğuda da kurmuş oluyor ve kendisi için önemli olan bu iki bölgedeki barış politikasını güçlendirmiş oluyordu.¹⁴

Almanya ve İtalya'nın revizyonist politikalarla dünya barışını tehdit etmeye başladıkları bir dönemde Ankara'nın antirevizyonist bir politika izleyerek dünya barışının korunmasında aktif bir rol oynaması, Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde sözü geçen bir devlet haline getirdi. Bu durum, değişen dünya konjonktürünün de etkisiyle, Türkiye'ye Lozan'da aleyhine çözülen kimi konularda önemli avantajlar sağladı. 20 Temmuz 1937'de imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını sınırlayan Boğazlar Komisyonu'nu kaldırdı ve Lozan'da Misak-ı Milli sınırları dışında bırakılan Hatay'ın (Sancak) Türkiye'ye ilhakı gerçekleşti.

Dış politikada dünya barışını ve ülkeler arasındaki dostluğu esas alan ve bunun gereklerini samimiyetle yerine getiren Türkiye, 1930'lu yıllarda uluslararası arenada önemli bir aktördü. Türkiye'nin barış ve dostluk üzerine inşa ettiği dış politikadan fazlasıyla etkilenen ABD'nin ilk Türkiye Büyükelçisi Joseph C. Grew, günlüğüne düştüğü 11 Mart 1932 tarihli bir notta şöyle diyordu: "Henüz üzerinden on yıl bile geçmese de –ülkelerin zaman zaman savaşın eşiğine dek geldiği, ağzına kadar uluslararası nefret ve barut fıçısı niteliği taşıyan konularla dolu– Lozan'daki konferans masasında altı ay müddetle oturan herkes için, uluslararası çekişme, kuşku ve düşmanlıktan oluşan eski politikanın yerini alan bu yeni uluslararası dostluk politikasının elverişli ve tecrübeli bir biçimde oluşturularak başarıyla ortaya konuşu tarihteki en

¹³ Age, s. 418.

¹⁴ Age, s. 428.

ilham verici olaylardan biridir. (...) Beş yıl önce Türkiye'nin etrafı potansiyel düşmanlarla sarılmıştı; bugün ise güvenilir dostlarla çevrelenmiştir. Bu aydınlanmış politikanın ortaya konusu ülkeler için iyi bir ders değil midir?"¹⁵

Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikasının Joseph C. Grew'un ifadesiyle "ilham verici" olması, Türkiye'nin dış politikada siyasi ilişkiler kadar kültürel ilişkilere de önem vermesinden kaynaklanıyordu. Edebiyat, sinema, tiyatro, müzik, resim ve yayın alanındaki kültürel faaliyetler, ikili ilişkilerdeki dostluğu güçlendirerek daha samimi hale getiriyor, bazen de kimi diplomatik sorunların aşılmasına katkı sağlıyordu. Sinema, bu bağlamda başat bir aktördü. Ancak dış ilişkilerin seyrine göre diplomatik kimi sorunlara ve krizlere de yol açabiliyordu.

15 Joseph C. Grew, *Yeni Türkiye - Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları*, Multilingual Yay., İstanbul, 1999, s. 240.